

ПРОБЛЕМА МОВНОЇ ПАРАДИГМИ ЗБІРКИ ВІРИ ВОВК «ЖІНОЧІ МАСКИ»

Статтю присвячено творчості відомої української поетеси Віри Вовк. Знаходячись в еміграційному світі, на перетині часів і цивілізацій, поетеса написала збірку «Жіночі маски», де робить вибір на користь України та європейських цінностей. Через зображення героїчних образів постає поетична картина жіночих портретів – єдиних в українській літературі. Свою збірку авторка Віра Вовк виповнює наскрізь символічними темами, вона пише поезії про долю жінок як героїнь людства, всесвіту, цивілізації та культури. Зупиняється над темами універсальними, у яких символічно висвітлено долю жінки у всіх вимірах її сутності: як матері, як захисниці кохання та домашнього вогнища, як відомої героїні та прибічника чоловіка у житті, тобто сторожа нормативного етикету всіх часів і поколінь.

Ключові слова: Нью-Йоркська група; поезія; переклади; культура; еміграція.

Ідея думки про патріотичну місію літературного дискурсу відомої української поетеси Віри Вовк на прикладі її поетичної збірки «Жіночі маски» не є перебільшенням. Збірка презентується за життя авторки третій раз, не рахуючи інтернетної версії, і викликає зацікавлення у читачів. Перше її видання вийшло у 1993 р. у Бразилії, друге у 2000 в Україні, і третє польсько-українське у Польщі (польські переклади Тадея Карабовича) у 2014 р. Утверджуючи думку про важливість урахування уроків минулого в побудові майбутнього, поетеса робить це на прикладі образів жіночих героїнь, презентуючи їхні непрості долі у поетичних творах.

Проблема літературознавчих визначень етико-естетичних детермінант у поезії Віри Вовк переважно розкривається в контексті нормативних констатацій та поетичного етикету в дослідженнях М. Коцюбинської, Б. Рубчака, Т. Остапчук, Т. Карабовича [4; 2; 1; 5], назагал вирізняючи антропологічні та конкретно-подієві проблеми творчості Віри Вовк. У конкретній темі не достатньо досліджувалися культурологічні аспекти проблематики збірки «Жіночі маски».

Метою статті є визначити вагомість збірки Віри Вовк «Жіночі маски» та її літературний контекст. Варто окремо відмітити факт обставин, у яких поетеса написала збірку, нагадати пізніші видання збірки «Жіночі маски». Цей доробок Віри Вовк був часом важливих авторських пошуків та альтернатив, що засвідчують сторінки збірки, де видно небайдужість – як суспільну позицію особистості – до тем та образів, втілених у поетичному дискурсі.

Поетеса Віра Вовк, справжнє ім'я – Віра Остапівна Селянська, народилася 2 січня 1926 року в місті Борислав у Галичині в лікарській родині. Її батько Остап Селянський загинув у Дрездені під час Другої світової війни, а Віра з матір'ю виїхала до Ріо-де-Жанейро, де як українська письменниця, літературознавець, прозаїк, драматург та перекладач, працювала професором бразильських університетів, займаючись літературою та німецькою мовою. Віра Вовк була членом емігра-

ційного літературного угруповання Нью-Йоркська група від 1959 р.

Збірку віршів під символічною назвою «Жіночі маски» українська поетеса Віра Вовк видала в 1993 році в Бразилії у видавництві «Companhia de Artes Brasileira Grafica» в Ріо-де-Жанейро. Обкладинку до збірки віршів та ілюстрації зробила тоді українська художниця Зоя Лісовська, еміграційна подруга поетеси. Збірка попала тоді здебільшого до українського еміграційного читача. Була також обговорена у літературній пресі Б. Рубчаком [2, с. 89–100].

У 2000 р. у видавництві «Родовід» у Києві було перевидано збірку віршів «Жіночі маски» в поетичному томі Віри Вовк під назвою «Поезії» на сторінках 273–310. Таким чином поезія відомої української поетеси повернулася до українського читача і української національної літератури. Про цю символічну збірку віршів відгукнулася тоді Михайлина Коцюбинська, пишучи важливі літературознавчі вислови у вступній статті під назвою «Метаморфози Віри Вовк» [4, с. 5–32].

У 2014 р. вийшло третє видання збірки, це було двомовне видання з Польщі, воно вийшло у місті Любліні у перекладі польською мовою Тадея Карабовича, з обкладинкою Зої Лісовської, тобто це знову була символічна ремарка до видання з 1993 р., отже, протягом 25 років творчої активності Віри Вовк до читача потрапило три видання збірки «Жіночі маски», що показує важливість та актуальність літературного дискурсу поетеси. У той час збірка поетеси існувала вже в українських інтернет-ресурсах.

Збірку «Жіночі маски», Віра Вовк виповнює символічними темами, пише про долю жінок як героїнь людства, всесвіту, цивілізації та культури. Зупиняється над темами універсальними, у яких символічно актуалізується доля жінки у всіх вимірах її сутності: матері, захисниці кохання та домашнього вогнища, героїні, прибічника чоловіка у житті, тобто сторожа нормативного етикету всіх часів і поколінь:

*з беззвучности мене зове
голос ліри –
дужий потік*

*я лину мрякою
над дзеркалом терновим
Стикса*

*благословиться
уже на день
я рину в голосі кохання*

*чому киреї кипарисів
і крони чорнокленів
у жалобі
і майви вітру
як хустки прощальні?*

*чому заголосила ліра?
(вірш «Евридика» [5, с. 6])*

Обсяг творчості, тематика віршів, різні точки зору автора на жіночих героїнь показують, що в історії людства жінки відігравали життєво важливу та універсальну роль. Віра Вовк показує це яскраво на прикладі Альцести, яка не боялася викликів дійсності:

вже яленіє світ

*не вередлива йду між міні
де не зоряє ранок
і видим чорного піску
мережать берег мертвої ріки
де не щебече вивільга
і хвиля не перебирає
м'якими пальцями в бамбуці –
Еолева арфістка*

*удосталь я жила
щоби вознесена вітати
тінистий край*

*удосталь я любила
щоби зворушити суворе
серце бога
(вірш «Альцеста» [5, с. 16])*

Доля емігранта уповноважила поетесу Віру Вовк створити образи героїнь надзвичайно складними; це безнадійні долі героїнь усіх часів, різних народів та культур. Богдан Рубчак вважає, що у тематику віршів авторка втілила себе, своє непросте життя та свою складну емігрантську долю. Долею складних обставин володіє, як вважає Б. Рубчак, третя територія, тобто порожнеча, на якій опиняється еміграційний митець. Цю думку висловлено Б. Рубчаком у статті «Кам'яні баби чи Світовид?», у якій він писав: «Еміграційний поет стоїть на тій периферії, де стоять інші майже прозорі, але на диво міцні постаті, де стоїть Інший. У відношенні до батьківщини, він стоїть на віддаленій та проблематичній периферії Іншости української літератури та культури... Притому слід не забувати, що вже сама присутність Іншости,... самий

вже погляд із периферії – сьогодні необхідні тим центрам, які хочуть залишитися в живих» [2, с. 99].

Тему третьої території, тобто порожнечі, продовжуючи думку Богдана Рубчака, розвинула Т. Остапчук, стверджуючи: «Як би емігрант не пишався своєю свободою, незалежністю, несхожістю на інших, самодостатністю й рівнем самоусвідомлення, він все ж таки прагне повернення, якщо не до рідної країни, то, напевно, до рідної домівки, дитинства, а разом з тим до рідних коренів і врешті-решт – до рідної мови» [1, с. 150].

Тематику віршів збірки Віри Вовк за Т. Остапчук з її дослідження «Просторово-часові орієнтири в збірці поезій Віри Вовк «Жіночі маски» [1, с. 151] можна поділити на такі групи:

1) героїні міфів стародавнього світу – Єгипту, Греції та Риму – це перша частина збірки: Евридика (Дріада), Аріадна, Ніоба (дочка Тантала), Леда, Йокаста (міфологічна постать), Іфігенія, Пенелопа, Кассандра (дочка Пріама), Гелена Троянська, Антігона (дочка Едипа), Медея, Камілла, Нефертіті, Клеопатра VII, Корнелія.

Ця група включає найвідомішу поетесу стародавньої Греції з кінця сьомого та шостого століття до нашої ери, представника ліричної поезії Сапфо.

2) Жіночі персонажі з Біблії: Єва (перша жінка, первісна мати), Юдита, Рут, Рахіль, Соломія, Самаритянка, Магдалина (Марія Магдалина належить до кола учнів Ісуса, до якого приєдналася після того, коли він вигнав з неї злих духів).

Ці жінки-символи мають надзвичайне значення для християнської культури Європи та світу, тому Віра Вовк присвятила їм важливе місце у книзі своїх віршів.

3) Жінки, канонізовані церквою, героїні середньовічної Європи або Латинської Америки: Жанна д'Арк (Орлеанська діва), Елізабет з Тюрингії, Тереза з Авілі, Свята Роза з Ліми – це перуанський аскет, Елізавета Католицька.

Отже, жінки-символи є уособленням сили та відваги, яких Віра Вовк освітлює поетичним, і одночасно філософським словом.

4) героїні казок, билин, національних міфології, музики чи зображень: Шехерезада, Ідун, Брунгільда (королева), Крیمгільда (героїня «Пісні про Нібелунгів»), Іздразіль (дерево життя), Ізольда, Дульетта (героїні Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта»), Маргарет де Валуа, Беатріче, Порція, Мона Ліза (Джоконда), Кармен (мецо або драматичне сопрано опери Жоржа Бізе), Нана (героїня роману Еміля Золя – повія-куртизанка – найбільше бажання чоловіків кінця XIX ст.).

У тій частині збірки ми маємо німецький період життя Віри Вовк, коли молода поетеса мешкала у поруйнованій війною та гітлерівською ідеологією Німеччині. У цей період поетеса пізнавала давню німецьку культуру, вивчала філософію, літературознавство та релігію німців як нації, що породила протестантизм.

5) Легендарні принцеси або коханки: Ванда (дочка Крака, легендарного засновника міста Кракова), Коломбіна (з комедії дель арте), маркіза Дос Сантос.

6) Слов'янські українські божества, відомі історичні особи колишньої княжої та степової України:

скіфська баба, берегиня, Либідь, Ольга (свята рівноапостольна велика княгиня Києва), Ярославна (дружина князя Ігоря (1151–1202), героїня багатьох літературних творів в українській літературі, символ вірності і очікування: зі «Слова о полку Ігоревім» – пам'ятки української літератури київського періоду, Анна, королева Франції, дочка Ярослава Мудрого, Роксоляна (четверта дружина султана Сулеймана Пишного, який правив Османською імперією тобто Туреччиною 1520–1566; відома як Хурем Султан, в Європі як Роксоляна – з Рогатина). Маруся Богуславка, Дзвінка Олекси Довбуша, Бондарівна (героїня українських історичних балад з XVIII століття), Катерина (героїня твору Тараса Шевченка з 1838 року). Цю групу творів об'єднує українська тематика.

У вірші «Катерина», Віра Вовк присвячує важливе місце героїні твору Тараса Шевченка, трагічного символу України часів панщини та романтизму. Цей образ, відомий в українській культурі, поетеса представляє зовсім по-новому, надаючи йому особисте звучання. У тлі вірша «Катерина» Віра Вовк зберігає всю літературознавчу накопиченість висловів про твір Тараса Шевченка:

*полями
байраками
канавами міста
несу своє важке лоно
за семафорами
до сподіваного гнізда*

*байдуже сонце
не просльозиться
не поласиться до колін
вовчий вітер*

*не знаю –
пречиста грішниця –
що мені заборонений рай
навіть баитан
навіть убогий квітник*

*тільки одна грядка моя
десь біля тину
чужого цвинтаря
(вірш «Катерина» [5, с. 134])*

В іншому творі з української тематики «Скитська баба» авторка розповідає про долю степової героїні, яка є оберегом українського степу, як території зазіхань кочовиків, наїзників та чужинців. Камінь, з якого зроблено скульптуру, символізує вічність. Попри проминання часу, епох та людей скіфська скульптура степової баби стоїть над українською землею і захищає її від нещастя:

*ялова баба з шорстого каменя
сама посеред степу:*

*ще верем'ям немає вгаму
землі обдертій вибави нема
бо кожжен викидень
і вся галайстра гала пасів*

*хламає золото хлібів
що хвилями біжать за обрії*

*колись ввіткну вильце
на твоїм короваю земле!
і змушу виродків до вири*

*у повнім розцвіті
задзвониш дрозда тамбурином
із долонь Хорса
обудеш королівський плащ*

*в мені бувальщина дримає
і міць майбутнього росте
(вірш «Скитська баба» [5, с.110])*

Ліричний герой творів Віри Вовк розмірковує над скороминущистю життя та над своєю долею. Він любить свою батьківщину та саме до України спрямовує свої палкі думки. Катерина, як ліричний герой, своїм безталанням (любов її нікому не потрібна) показує, як їй не дають спокою думки про несправедливу долю козацького минулого та слави. Збірка віршів Віри Вовк – це безсумнівна спроба поетичного охоплення універсального дискурсу. Це також ключ до представлення та розуміння жінок як героїнь світу, історії та існування. Тому вислів поетеси:

*є горе на землі що від нього
сльозавить камінне око
і корчиться серце камінне
з вірша «Ніобе», залишається актуальним та вагомим.*

Як зауважує Т. Остапчук, «(...) за часовими показниками Віра Вовк охоплює майже всю історію людства від самих її витоків. Цікавішим виявилися «географічні» орієнтири авторки. Переважна більшість постатей пов'язана з європейською історією, мистецтвом, літературою, релігією. Друга за кількістю група – з минулим України, третя – зі Сходом та Азією, і лише одна героїня – Свята Роза – з американським континентом. В такий спосіб поетеса окреслює свої особисті орієнтири та накреслює певні геополітичні вказівки. Маючи право вибору, переваги певної дистанції стосовно того, що відбувається в її рідній країні, Віра Вовк прагне самоусвідомлення, локалізації в координатах «минуле – сучасне», «Україна – світ». Погляд в минуле дозволяє осягнути всі іпостасі жінки, її слабкі й сильні риси, втрати й здобутки. Пильне споглядання Заходу наводить на думку про очевидні переваги європейських цінностей. Однією з очевидних думок збірки є також необхідність звертання до власних культурних глибин. Лише за умов розумного синтезу можливе само порозуміння людини з собою та з «іншим». Від вдалого поєднання окремого, рідного, і загальнолюдського залежить ступінь можливості для людини бути адекватно сприйнятим у нових культурних оточеннях, бути цікавим для «інших» без небезпеки поглинання особистого «я» новим світом. Жінка в творчості Віри Вовк часто ототожнюється з Україною» [1, с. 151].

Окремого коментаря потребує вірш «Ванда», де прозвучав польський контекст у збірці Віри Вовк.

Героїня твору, легендарна Ванда, була дочкою володаря Крака, який, за польською легендою, заснував місто Краків – історичну столицю Польщі. У тому контексті вірш може сприйматися по-іншому, Віра Вовк переїздила через Краків під час лихоліття війни, потім відвідувала це місто з художницею Зоєю Лісовською в туристичній подорожі Європою. Карбувалися та зустрічалися тоді образи з минулого і сьогодення, урельнювалися в поетичній візії легенди, де жіноча доля Ванди відкриває несправедливість життя:

*весільне зілля – розмарин
розмарин – гірке зілля*

*цей міст між берегами
буття і небуття
між зрадою й самопошаною
між саною королеви
і вологим ложем*

*із Вавеля цей стогін дзвонів?
стій карето!
хочу поглянути ще раз
у люстро Висли
на мій вінок із розмарину
на мій серпанок з мряк надрічних
на барву хвиль у моїх очах*

*бери ріко моя в обійми
це життя
нехай бандерія чужинця
везе в кареті Вандин міт
(вірш «Ванда» [5, 94])*

Фактично кожним твором зі збірки «Жіночі маски» Віра Вовк показує кропітку підготовку до описаних тем та представлених мотивів. З еміграційних поетів та діячів, з представників літературно-інтелектуального середовища Віру Вовк названо енциклопедистом, подивляючи її знання відлеглих культур і захоплюючись тим, що поетеса сказала про власну українську культуру.

Наприкінці 80-х рр. та на порозі 90-х рр. змінилася українська реальність і реальним стало повернення еміграційних надбань в Україну, до Києва чи Львова. Скористалася тим також Віра Вовк, яка у 2000 р. перевидала свою збірку «Жіночі маски» у Києві, перенісши авторські права на свою літературну спадщину в Україну [4].

Віра Вовк сторінкам своєї творчості, на прикладі збірки «Жіночі маски», надала нову понадчасову функцію. Друкуючи збірку в Україні, поетеса включилася до загального річища повернення в Україну забороненої літератури та історичних матеріалів. При змінах, які переживала Україна, повернення віршів українських дисидентів: Ігоря Калинця, Василя Стуса, Миколи Воробйова, Раїси Лиши та творів еміграції – було перспективною національною емансипацією і розірванням стану політичного ладу, що був накинтий у 1945 р. [2].

Збірка «Жіночі маски» Віри Вовк виконує символічну функцію, пригадує на зламі епох та тисячоліть непросту долю жінок з минулого, як героїнь та оберегів людства. Авторка зупиняється над універсальними темами, у яких символічно звучить доля жінки у всіх її вимірах. Зупиняється над історією жіночої долі, щоб вона не забувалася новими поколіннями, і у тому полягає важливість універсальної збірки «Жіночі маски».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовк В. Поезії / Віра Вовк. – К. : Родовід, 2000. – 422 с.
2. Коцюбинська М. Х. Метаморфози Віри Вовк / М. Х. Коцюбинська // Вовк В. Поезії. – К. : Родовід, 2000. – С. 5–32.
3. Остапчук Т. П. Просторово-часові орієнтири в збірці поезій Віри Вовк «Жіночі маски» / Т. П. Остапчук // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Т. 55. Вип. 42. Філологія. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – С. 29–32.
4. Рубчак Б. Кам'яні баби чи Світовид? / Б. Рубчак // Світовид. – 1996. – Ч. 2 (23). – С. 89–100.
5. Wovk W. Kobięce maski / W. Wovk ; [przekład Tadeusz Karabowicz]. – Lublin : Wydawnictwo Episteme, 2014. – 147 s.

Карабович Т., *Університет Марии Кюри-Склодовской в Люблине, Республика Польша*

ПРОБЛЕМА ЯЗЫКОВОЙ ПАРАДИГМЫ СБОРНИКА СТИХОВ ВЕРЫ ВОВК «ЖЕНСКИЕ МАСКИ»

Статья посвящена творчеству известной украинской поэтессы Виры Вовк. Живя в мире эмиграции, на перекрестке эпох и цивилизаций, поэтесса написала сборник стихов «Женские маски», делая выбор в пользу Украины и европейских ценностей. Показывая ряд героических персонажей, она создает галерею женских портретов, не имеющую аналогов в украинской литературе. Вира Вовк насыщает свой сборник насквозь символическими темами, она пишет поэзии о судьбе женщин как героинь человечества, вселенной, цивилизации и культуры. Останавливается над универсальными темами, в которых символически представлена судьба женщины во всех измерениях ее сущности: как матери, как защитницы любви и домашнего очага, как известной героини и сторонника мужчины в жизни, то есть стража нормативного этикета всех времен и поколений

Ключевые слова: *Нью-Йоркская группа поэзии; перевод; культура; эмиграция.*

Karabowicz T., *Department of Ukrainian Philology at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Republic of Poland*

THE PROBLEM OF THE LANGUAGE PARADIGM OF WIRA WOVK'S COLLECTION OF POETRY WOMEN'S MASKS

The paper deals with the works of the famous Ukrainian female poet Wira Wowk. While living in the émigré world, on the crossroad of epoques and civilizations, the poet wrote the collection of poetry Women's Masks making a choice in favour of Ukraine and European values. Through showing a number of heroic female characters she creates a poetic galery of women's portraits that has no parallel in Ukrainian literature. Wira Wowk uses symbolism in describing the fate of women as universal heroines of mankind, civilization and culture. She describes women in all phases of their existence, as mothers, as defenders of love and warmth in the home, companians and supporters of the men who defend the love and warmth in the home as well, anotherwords the safeguards of the norms of etiquette throughout time and generations. Her work encompasses and defines the important role women played in history and in world events. Wira Wowk describes how women struggled with wordly odds in order to defend themselves and thus humanity. Her heroines had no fear of reality and not only did they overcome the difficulties they found peaceful existence within the turmoil. Wira Wowk's fate as an emigre writer in America forced her to create a heroine who was very complicated yet heroic and one who overcame and managed this complexity. In her work «Female Masks» she explains and delves into these complexities very skillfully and artistically. By having her work published in Ukraine she expressed the reality of returning to Ukraine which by then had forbidden such writing in their literature. With this she opened and historically freed herself of this closed political state which had been placed upon her in 1945.

Keywords: *the New York Group; poetry; translation; culture; emigration.*

© Карабович Т., 2015

Дата надходження статті до редколегії 15.05.2015